

Максимова Олена Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра дошкільної освіти та педагогічних інновацій

ЖДУ ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

helen.maks23@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1590-4339>

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Ознайомлення з різними техніками образотворчого мистецтва збагачує досвід дитини, її світогляд, уявлення про властивості об'єктів оточуючого світу, розвиває фантазію, підвищує інтерес до продуктивної діяльності. В статті аналізуються деякі освітні програми для дітей раннього та дошкільного віку з точки зору їх рекомендацій використовувати в образотворчій діяльності дітей нестандартні техніки; розглядаються особливості організації навчання дітей нетрадиційним технікам образотворчого мистецтва; пропонуються доступні дошкільникам техніки та розкривається їх сутність. **Нами** було використано такі методи дослідження, як аналіз та порівняння для виявлення міри уваги, що приділяється чинними освітніми програмами впровадженню в образотворчу роботу з дітьми нетрадиційних технік; аналіз, синтез, узагальнення літератури, відео-матеріалу, спостереження за діяльністю вихователів для з'ясування суті нетрадиційних технік, які використовуються у сьогоденні в ЗДО, їх переваг та можливих недоліків.

Висвітлено особливості роботи в таких техніках, як штампування, монотипія, акватипія, малювання по снігу, малювання на зім'ятому папері, малювання виделкою, зубною щіткою, ватними паличками, свічкою, малювання мильними бульбашками, об'ємними фарбами, піском, маком, аплікація стабілізованим мохом, «водяний друк», ебру.

Ключові слова: нетрадиційна техніка образотворчого мистецтва, штампування, монотипія, акватипія, водяний друк, ебру.

Вступ. Зростаючи, дитина долучається до всіх сфер життєдіяльності людини, в тому числі і до сфери «Культура», субсферою якої є мистецтво. Людина відчуває насолоду від сприйняття і творення прекрасного, душевний підйом, бажання жити і розвиватись. Мистецтво дає можливість кожному спробувати свої сили, виявити приховані можливості, задовольнити бажання створити те, що нафантазував, самоствердитись і відчути успіх. Тому, безперечно, проблема реалізації освітнього напрямку «Дитина у світі

мистецтва» та формування мистецько-творчої компетентності є актуальною і потребує уважного ставлення педагогів.

Використання нетрадиційних технік в роботі з дітьми значно підвищує їх інтерес, створює гарний настрій, збуджує пізнавальний інтерес, збагачує світогляд, стимулює до подальшого експериментування з різними матеріалами, розвиває фантазію, а часто ще й гарантує красивий результат (наприклад, в техніці штампування, монотипії, ниткографії, малюванні на зім'ятому папері тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми впровадження нетрадиційних технік образотворчого мистецтва в роботу з дітьми звертались К. Демчик, Т. Комарова, В. Котляр, Г. Сухорукова, О. Терещенко, Н. Чен. Рекомендації щодо використання конкретних технік в роботі з дітьми надали Л. Лобчук, О. Половіна, Л. Полякова, В. Рагозіна, С. Чепурна, Л. Шульга, Н. Янчевська. Вчені О. Бас, Л. Гаращенко, О. Літченко, С. Матвієнко, М. Нагібіна, І. Панасюк, В. Рагозіна, Л. Сукачова, В. Суржанська, Г. Сухорукова надавали методичні рекомендації щодо організації і навчання дітей рукоділля.

Однак, не зважаючи на актуальність і широке поле досліджень, проблема впровадження в роботу з дітьми дошкільного віку різних нетрадиційних технік образотворчого мистецтва залишається відкритою, адже креативність людини породжує нові ідеї, які можна адаптувати для дітей і використати в роботі з ними.

Метою статті є проаналізувати деякі освітні програми для дітей раннього та дошкільного віку з точки зору їх рекомендацій використовувати в образотворчій діяльності дітей нестандартні техніки, а також розкрити особливості їх реалізації у ЗДО, обґрунтувати значимість та висвітлити педагогічний потенціал використання нетрадиційних технік в роботі з дітьми.

Методи дослідження. З цією метою нами було використано такі методи дослідження, як аналіз та порівняння для виявлення міри уваги, що приділяється чинними освітніми програмами впровадженню в образотворчу роботу з дітьми нетрадиційних технік; аналіз, синтез, узагальнення літератури, відео-матеріалу, спостереження за діяльністю вихователів для з'ясування суті нетрадиційних технік, які використовуються у сьогоденні в ЗДО, їх переваг та можливих недоліків.

Виклад основного матеріалу. Сучасні освітні програми в тій чи іншій мірі звертають увагу на використання в роботі нетрадиційних технік. Наприклад, в програмі «Дитина» йде мова про навчання дітей малювати не тільки на папері, а й на матерії, штучному склі, корі берези [1, с. 235]. Програма «Українське дошкілля» вже в молодшій групі рекомендує навчати дітей малюванню через відбивання соски, піпетки, зібганого паперу, клаптиків тканини [2, с. 80]. А в середній групі - спонукати використовувати інноваційні техніки малювання: псевдофорт (малювання матрицями), флористика (відбивання рослин), малювання клеєм ПВА, свічкою («сліпе» малювання»), зубною щіткою [2, с. 138]. У дітей старшого дошкільного віку

потрібно «стимулювати бажання експериментувати з різними художніми матеріалами, ознайомити з техніками... забризкування, аерографії (дмухавка). Розвивати фантазію, вміння побачити і «прочитати» абстрактне зображення у техніках симетричного відбитку, монотипії, ниткографії» [2, с. 207]. Також програма рекомендує «для досягнення кращого ефекту в передачі характерності образів ознайомлювати з різними техніками: малювання воском (крона дерева), засипання кухарською сіллю (сніг, роса), малювання сухим пензлем по вологому тлі» [2, с. 208]. Елементи інновації пропонується впроваджувати і в ліпленні, наприклад, вчити створювати рельєфи на пластинці, ліпити за допомогою викладання з кульок чи тоненьких пластилінових мотузок (гобелен). Що стосується аплікації, то пропонується ознайомлювати з технікою викладання мозаїки битою яєчною шкарлупою, битими кольоровими фломастерами, стружкою з кольорових олівців.

Світ образотворчого мистецтва дитина починає осягати, як тільки навчається тримати предмети, і олівець, фломастер або ручка потрапляють в поле її зору (другий рік життя). В процесі творення каракуль малюк усвідомлює, що в залежності від напрямку руки можна провести лінію в різні сторони, в залежності від натиску на олівець-фломастер, лінія вийде тонша чи товща, більш чи менш видима, чим довше вести по паперу, тим довшою вийде лінія, а якщо стукати по паперу, то на ньому залишаться крапочки. Дитина досліджує, експериментує, відкриває для себе властивості різних засобів образотворчого мистецтва. Починає вибірково ставитись до кольорів, при виборі послуговуватись принципом натуралізму (який колір цього предмета в житті: травичка – зелена, небо голубе, сонечко жовте).

З'ясуємо, як змінюється характер образотворчої діяльності з віком. У дитини раннього віку мотиватором образотворчої діяльності є спостережуване і пережите. Якщо предмети, події, явища мали сильний вплив на емоційну сферу дитини, викликали здивування, радість, захват, то їй хочеться вилити свої емоції в продуктивній діяльності. Цікаво, що мотив гри той самий: потреба ще раз повернутися до приємного, до того, що зацікавило, до значимих сторін дійсності. І протягом всього дошкільного віку цей мотив так і залишається провідним. Змінюється з віком конкретний зміст зображуваного. Якщо в молодшому дошкільному віці це предметний світ, дії з ними, то в середньому увагу привертає людина, її дії і взаємодія з іншими, взаємини. В старшому дошкільному віці інтерес дитини викликають не тільки особисто значимі явища, події, а й суспільні. Дитині, навіть в старшому дошкільному віці буває важко оцінити свою роботу об'єктивно, адже її захоплює сам процес, на ньому сконцентрована увага, емоції. А от у товаришів помітити переваги та недоліки дітям значно легше.

На заняттях з образотворчого мистецтва вихователі закладають ази роботи з папером, пластиліном чи глиною, з різними видами конструкторів, навчають правильно оперувати пензлем, олівцем, сангіною, крейдою, прийомам малювання, ліплення, аплікації, показують, як можна перетворити покидьковий матеріал в цікаву і потрібну річ, навчають бачити образ в

природних чи штучних об'єктах (хмаринка схожа на ведмедика, а цей листочок – на кораблик), розвивають дитячу фантазію і мотивують до творчості, винахідництва. Плідну роль в цьому процесі відіграють нестандартні техніки. Адже чим більше дитина пізнає цікавого, тим більше ідей з'явиться в її голові. Нестандартні техніки показують можливості оперування з різними об'єктами, що є у вжитку людей, їх незвичного використання з метою створення естетично цінного продукту.

Уточнимо, що ми розуміємо під нетрадиційною технікою. Якщо під традиційною технікою розуміється звичний алгоритм роботи з матеріалами, які спеціально передбачені і виготовлені для роботи в певному виді образотворчого мистецтва, те, що відпрацьоване роками і увійшло до змісту сучасних програм, то, відштовхуючись від супротивного, під нетрадиційними техніками розуміємо нові, які ще не знайшли широкого вжитку, передбачають роботу з нестандартними засобами або незвичними прийомами. Нетрадиційні техніки дозволяють відійти від стереотипів, максимально побачити варіативні можливості оточуючих об'єктів, пробудити фантазію, отримати свободу в образотворенні.

Деякі з нетрадиційних технік настільки набули широкого вжитку, що вже стали традиційними (наприклад, малювання пальчиками, долоньками). Влітку на піску можна запропонувати дітям малювати ступнями ніжок, або зробити це в умовах групової кімнати на ватмані. Все більшої розповсюдженості набувають різні відтиски (половиною грибочка, картоплі, яблучка, соскою, поролоном, зібганою тканиною, листочками, корком, пінопластом, вермішеллю, пекінською капустою тощо), ця техніка нескладна, доступна навіть молодшим дошкільникам, а результат роботи завжди порадує і дітей, і їх батьків. Монотипія та акватипія – це теж відбитки. Суть монотипії полягає в тому, що малюнок робиться на одній стороні аркуша і відбивається на іншу, тому зображуваний предмет або сюжет має симетрію (наприклад, метелик, квітка, дерево, сніговик, ліс). У акватипії фарба наноситься на скло, пластик, цупку плівку, при чому фарба може бути і одного кольору, і різних кольорів. Після цього робиться відбиток на мелованому папері, який гарно вбирає фарбу. Далі – справа фантазії, дитина домальовує, окреслює контури тих образів, які вона побачила у відбитку.

Взимку дітям дуже подобається малювати по снігу, доречно буде поєднати ліплення снігових фігур та їх розфарбовування. Така діяльність наситить вихованців не тільки позитивними враженнями, а й дасть можливість повправлятися у ліпленні та нанесенні фарби на новий матеріал (сніг), дослідити особливості «поведінки» фарби на такій основі, сприятиме зміцненню здоров'я за рахунок активного руху.

Ефектно виглядає робота, виконана на зім'ятому папері. Завдяки зломам, які утворюються на папері, фарба трішки розтікається і відбувається плавний перехід кольорів, як у справжнього художника. Такий ефект досягається і при використанні техніки «малювання по вологому паперу». Зібганий папір можна використати і замість пензлика, коли потрібно зобразити об'ємні предмети, що не передбачають чітких контурів

(наприклад, хмаринка, крона у дерева, хутро тваринки) або ландшафт (пісок, травичка, озеро, річка, гори). В якості пензлика можуть слугувати і інші предмети: виделка (малювання квітів, ялинки, колючок у їжачка), зубна щітка (допомагає природно зобразити ялинковий ліс, пір'я, хутро у тваринок, а також використовується для техніки розбризкування, наприклад, при зображенні снігу), ватні палички (малювання бузку, мімози, осіннього дерева, яблуневого квіту, рибок в акваріумі), свічка (малювання «всліпу» і прояв малюнка при нанесенні фону). Діти – великі експериментатори, і іноді самі підказують неочікувані ідеї вихователю, які виявляються слушними для створення нових дитячих шедеврів.

Зараз популярною в оформленні дизайну є техніка роботи зі стабілізованим мохом. Для цього трішки підсушений мох занурюють у розчин гліцерину з водою (пропорція 1:1) з додаванням барвника, витримують 2 тижні, потім висушують. Стабілізація робить мох не твердим, а м'яким, наче він живий, і зберігає його до 10 років у такому вигляді. З дітьми можна виконати колективне панно, а можна ввести і в індивідуальну роботу (наприклад, на дощечці намалювати або аплікувати стовбур дерева, а крону зробити мохом. Отримаємо справжню картину, яка прикрасить стіни оселі).

Поєднати малювання з вправами на розвиток дихання допоможе техніка малювання мильними бульбашками. Всім дітям цікаво видувати бульбашки, робити з них повітряну пінку, а коли ними можна ще й помалювати, отримати гарний малюнок, то це вдвічі більше зацікавлює дітей і додає старанності. Працюючи в цій техніці, краще використовувати гуаш, а не акварель, бо вона має більшу насиченість кольором.

Подобається дітям малювання об'ємними фарбами. Для цього вихователю треба підготувати фарби (один з рецептів: 1-2 склянки борошна розмішати з 2-3 столовими ложками солі, додати 0,5 чайної ложечки рослинної олії, води, 2-3 столових ложки ПВА, харчовий, натуральний барвник або барвник для яєць, гуаш). Малюнок має випуклу поверхню, на яку хочеться не тільки дивитись, а й відчувати пальчиками. Об'ємний малюнок можна отримати і використовуючи як фарбу канцелярський клей. Після нанесення малюнку треба дочекатися повного висихання клею, а далі виконати заливку фону фарбою, розведеною з водою. Або можна використати і такий рецепт фарби: розвести сіль канцелярським клеєм і додати кольору.

Для отримання незвичного зображення, яке, пофантазувавши, можна перетворити на гарну квітку, дерево, людину, тварину, обличчя тощо, радимо використати техніку ниткографії. Для цього папір складаємо навпіл, кладемо в нього згорнуту пофарбовану нитку і протягуємо-витягуємо її донизу. Творчий початок дитини підказує в отриманому зображенні різні образи, які можна за бажанням і домалювати. Розвивають уяву вихованців і такі техніки, як кляксографія та роздмухування фарби. Спостережлива дитина з розвиненою фантазією зазвичай бачить в отриманих плямах не тільки окремі образи, а й цілі сюжети, які можна доопрацювати за допомогою пензлика.

Зі старшими дошкільниками можна апробувати і техніку «водяний друк». Для цього на органічному склі дитина наносить малюнок, бажано пейзаж. Потім змочує лист паперу водою, обережно прикладає до малюнку і злегка притискає. Отримане зображення знімає і доповнює, роблячи декілька кінцевих штрихів.

Пропонуємо спробувати з дітьми старшого дошкільного віку східну техніку ебру (створення малюнка на воді і перенесення його на папір). На жаль, вихователі майже її ніколи не практикують через непрості засоби, які для неї потрібні. Навіть вода, на яку будемо наносити малюнок, потрібна не звичайна, а загущена, щоб фарба не розтікалась. Для цього можна придбати загущувач води у магазині, а можна загустити завареним борошном чи крохмалем. Фарба використовується олійна, розведена до рідкої консистенції. І пензлик повинен бути з кінського волосся, щоб з нього робити набризг фарби на воду. Можна використовувати шило для розтягування фарби. Тільки рухи мають бути обережними, щоб не проколоти воду, щоб фарба не опустилася на дно. Коли малюнок нанесений на поверхню води, потрібно на 10-15 секунд покласти на нього листок паперу, а потім обережно і поступово через край ємкості витягнути папір. Малюнок з води перенесеться-прилипне до паперу. Спрощений варіант ебру можна спробувати зробити з дітьми, використовуючи гуаш та молоко замість води. Сам процес захоплюючий, а кінцевий етап дітей заворожує, для них це як фокус.

Іноді дитина хоче щось підправити в своїй роботі, але описані нами техніки не дають їй такої можливості. А от малювання піском дозволяє не тільки нанести малюнок, а й багаторазово його видозмінити легким порухом руки. Для цього використовуються спеціальні лотки чи столики, площею яких є товсте скло, часто воно підсвічується знизу. Різновидом такої техніки може бути малювання маком.

Оточуюче середовище своїм розмаїттям та багатогранністю іноді саме підказує інновацію, яка ще не була апробована та описана в літературі. Потрібно бути лише уважним, спостережливим, помічати незвичне навкруги і не боятися експериментувати.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нетрадиційні техніки образотворчої діяльності сприяють тому, що у дітей підвищується інтерес до цього процесу. Адже вихованці з різним рівнем розвитку образотворчих здібностей легко отримують красиве зображення, відчувають успіх. Вони починають по-іншому дивитися на довкілля, розрізняти різні відтінки кольорів, особливості форм, здобувають досвід естетичного сприйняття. Діти творять нове, оригінальне, проявляють творчість, фантазію, знаходять потрібні засоби, щоб реалізувати задумане. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробленні моделі співпраці вихователів з батьками щодо впровадження в образотворчу діяльність дітей нетрадиційних технік; у підготовці вихователів до реалізації такої діяльності з дітьми.

Список використаної літератури

1. Бєленька Г., Богініч О., Богданець-Білокаленко Н. та ін. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О.Огнев'юк. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.
2. Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за ред. О.В. Низковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. С. 256.
3. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. – Київ : Слово, 2010. – 373, [1] с.
4. Чен Н. Надзвичайні вироби своїми руками / Н. Чен. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2007. С. 168-188.
5. Шульга Л. М. Барвіста радість (Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання) / Л. М. Шульга. – 2-е вид., виправ. й доп. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012. – 328 с.

References

1. Bielenka H., Bohinich O., Bohdanets-Biloskalenko N. (2016). Dytna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv [Child: Educational program for children from two to seven years]. Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka.
2. Bilan, O. (2017). Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» [Ukrainian Preschool Child Development Program]. Mandrivets.
3. Sukhorukova, H. V., Dronova O.O., Holota N. M., Yantsur L. A. (2010). Obrazotvorche mystetstvo z metodykoiu vykladannia v doshkilnomu navchalnomu zakladi : pidruchnyk [Fine arts with methods of teaching in preschool: a textbook]. Slovo.
4. Chen, N. (2007). Nadzvychaini vyroby svoimy rukamy [Extraordinary products with their own hands]. Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia».
5. Shulha, L. M. (2012). Barvysta radist (Rozvytok tvorchykh zdibnostei ditei doshkilnoho viku na zaniattiakh iz maliuvannia) [Colorful joy (Development of creative abilities of preschool children in drawing lessons)]. TOV «LIPS» LTD.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку

Maksimova Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Preschool Education and Pedagogical Innovations
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

**UNCONVENTIONAL TECHNIQUES OF FINE ARTS IN WORKING
WITH PRESCHOOL CHILDREN**

Abstract. Culture is an integral part of a child's socialization. Getting acquainted with various techniques of fine arts enriches the child's experience, worldview, ideas about the properties of the surrounding world, develops imagination, increases interest in productive activities. The article analyzes some educational programs for young and preschool children in terms of their recommendations to use unconventional techniques in children's art activities; the peculiarities of the organization of teaching children unconventional techniques of fine arts in preschool education are considered; techniques available to preschoolers are offered and their essence is revealed. We used research methods such as analysis and comparison to identify the degree of attention paid by current educational programs to the introduction of unconventional techniques in children's art work; analysis, synthesis, generalization of literature, video material, observation of the activities of educators to find out the essence of unconventional techniques used today in kindergarten, their advantages and possible disadvantages.

Features of work in such techniques as stamping (half of a mushroom, apple, potato, Beijing cabbage, leaves, cork, polyfoam, etc.), monotype (reflection of half of symmetrical drawing on a pure half of a sheet), aquatipia (drawing on glass, film and reflection on coated paper), drawing on snow, drawing on crumpled paper, drawing with a fork, toothbrush, cotton swabs, candle, drawing with soap bubbles, three-dimensional paints, sand, poppy, application of stabilized moss, technique «water printing», ebru technique (creating a picture on water and transferring it to paper).

Key words: unconventional techniques of fine arts, stamping, monotype, aquatipia, water printing, ebru.